

MŰHELY

SALLAY GERGELY PÁL

A KRÍMI HÁBORÚ NUMIZMATIKAI EMLÉKEI A HADTÖRTÉNETI MÚZEUMBAN

A krími háború hadi eseményeiről gazdag történeti irodalom áll rendelkezésre. Sőt, az első igazi haditudósítóknak köszönhetően az európai nagyhatalmak részvételével zajló fegyveres konfliktust már a korabeli társadalom is figyelemmel kísérhette. Ennek a nyilvánosságnak jó példái a háború kiemelkedő ütközeteiről és alakjairól megemlékező érmek, amelyeket a hadviselő államokban bocsátottak ki. Ezek – művészi értékük mellett – fontos források és kordokumentumok is, akárcsak a háború alkalmából alapított és adományozott kitüntetések. Az elődök jóvoltából ezen emlékérmeknek és kitüntetéseknek néhány szép példánya megtalálható a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteményében. Írásunk célja ezeknek az emlékeknek bemutatása és elemzése, amelyhez azonban elengedhetetlen a krími háború kitüntetés-történeti vonatkozásainak ismeretése és a tárgyak előéletének vizsgálata. Ez utóbbi – reményeink szerint – hasznos adalékokat nyújt majd a Hadtörténeti Múzeum múltjának megismeréséhez is.

A krími háború kitüntetés-történeti jelentősége

A modern kitüntetés-történetben kétségtelenül fordulópontot jelentettek az úgynevezett francia háborúk. 1792 és 1815 között számos érdemrend és hadjárati emlékjel alapítására került sor, ami jelentősen hozzájárult az európai hatalmak kitüntetés-rendszereinek finomodásához és – a kor követelményeinek megfelelően – többlépcsősé alakulásához. Többek között ekkor hívták életre a francia Becsületrendet, a bajor Miksa József Katonai Rendet, a Porosz Vaskeresztet, az angol Bath Rend rendtagi fokozatát altisztek számára, valamint a klasszikus értelemben vett hadjárati érmet, így a brit Waterloo Érmét vagy az osztrák Hadseregkeresztet. Az utóbbi két kitüntetés a XIX-XX. század katonai tömegkitüntetéseinek előképe: adott hadműveletben – háborúban – való részvételért minden katonára megkapta, rendfokozatra való tekintet nélkül. Mindkét érdemjel peremébe bevették a tulajdonos nevét, ami a brit hadseregben azóta hagyomány.

A krími háború idejére a hadjárati érmek rendszere több országban megszilárdult; a napóleoni és az 1828–1829-es orosz-török háborúkhöz hasonlóan Oroszországban 1849-ben is adtak ki hadjárati emlékérmeket „Magyarország és Erdély lecsendesítéséért”,¹ Nagy-Britanniában pedig érmek egész sora került adományozásra az indiai és afganisiz-

¹ Шевелева, Е. И.: Каталог отечественных орденов, медалей и нагрудных знаков. Ленинград, 1962. 61–65., 70–71. o.

táni harcokért, illetve visszamenőleg a francia háborúkért.² Az Oszmán Birodalomban 1838-ban a szíriai hadjáratban részt vevők vehettek át emlékérmeket.³ Ilyen előzmények tükrében vizsgáljuk meg, hogy a krími háború milyen hatással volt a résztvevő országok kitüntetési politikájára.

Több hónapos orosz-török harci tevékenységet és nyugati diplomáciai nyomást követően, 1854 márciusában Nagy-Britannia és Franciaország hadat üzent Oroszországnak. A nyári fekete-tengeri védekező harcok után, szeptember elején a szövetséges csapatokat szállító flotta a Krím-félsziget felé vette az irányt. A Lord Raglan vezényelte brit haderő 26 790 katonából állt; a francia csapatok – Saint Arnaud marsall parancsnoksága alatt – 26 526 főt számláltak, míg a Szelim pasa vezetésével felálló török erők 7000 főt tettek ki.⁴ Szeptember 13-án a szövetséges hajóraj horgonyt vetett a krími Eupatoriai-öbölben; ellenállásba nem ütközött. A Szevasztopol felé menetelő haderő szeptember 20-án az Alma folyónál csapott össze először az orosz hadsereggel, és emberpróbáló küzdelemben elfoglalta annak a folyó mögötti hegyháton elfoglalt állásait. Bár a szövetséges csapatok már az elkövetkező napokban kialakították pozícióikat az orosz erőd, Szevasztopol alatt, és október közepén megkezdték a város bombázását, komoly ostromra csak 1855 júniusában került sor. 1854. október 25-én nagy erejű orosz lovassági roham érte a balaklavai brit támaszpontot, amelyet azonban igen súlyos veszteségek árán, összehangolt brit-francia-török hadmozdulatok során, sikerült visszaverni. Jelentős erősítéseket követően – mintegy 76 000 fős sereggel – az oroszok november 5-én ismét támadtak. Inkerman mellett a szövetséges haderő jobb (brit) szárnyát próbálták elsöpörni, ám a hathatós francia támogatásnak köszönhetően megghiúsult a Szevasztopol felszabadítására tett kísérlet. 1855 januárjában, 16 000 főnyi katonasággal, a Szárd Királyság is belépett a háborúba a nyugati szövetségesek oldalán. Szevasztopol erődjét végül, többszöri bombázás és rengeteg emberéletet követelő ostromok után, 1855. szeptember 8-án adták föl az oroszok. Ezután, az 1856. március 30-i harmadik párizsi béke aláírásáig, gyakorlatilag szüneteltek a harcok. A krími háborúban a nélkülözés, a betegségek és a nehezen viselhető klimatikus viszonyok több katona halálát okozták, mint maguk a harci cselekmények. A brit csapatok embertelen körülmények között is hősiességükkel és sikereinek híre Viktória brit királynőt arra indította, hogy még a háború befejezése előtt, 1854 decemberében emlékérmeket alapítson a krími hadjárat tiszteletére.⁵

A brit Krími Háború Emlékermet (*Crimean War Medal*) mindazon brit tisztek, tiszthelyettesek és közkatonák megkapták, akik a Krími-félszigeten szolgálatot teljesítettek, de a hadjáratban részt vett francia, szardíniai és török csapatok katonáinak is adományozták. Az emlékéremhez – alapításával egy időben – két pántot is létesítettek (ALMA-, INKERMANN-), amelyek a szalagra tűzve jelölték, hogy viselőjük részt vett az adott csatában. 1855 februárjában a királynő a BALAKLAVA-, októberben a SEBASTOPOL-pánt adományozását hagyta jóvá, az előbbi az orosz lovasroham visszaverőinek, az utóbbit azoknak, akik 1854. október 1. és 1855. szeptember 9. között jelen voltak a város ostrománál. A Királyi Haditengerészet állományából azok, akik 1855 folyamán az Azovi-

² Duckers, Peter: *British Campaign Medals 1815-1914*. Princes Risborough, 2000. 12–15. o.

³ Trost, L. I.: *Die Ritter- und Verdienst-Orden, Ehrenzeichen und Medaillen aller Souveräne und Staaten seit Beginn des XIX. Jahrhunderts*. Wien und Leipzig, 1910. 185. o.

⁴ Carter, Thomas – Long, W. H.: *War Medals of the British Army, 1650–1891*. London, 1972. (Reprint kiadás.) 381. o.

⁵ Joslin, Edward C.: *The Observer's Book of British Awards and Medals*. London, 1974. 99. o.

tengeren szolgáltak, az érmet speciális AZOFF-pánttal is kaphatták.⁶ A francia kitüntettek nemhivatalos pántokat is viseltek az éremszalagon TRAKTIR, MAMELON VERT, MALAKOFF, MER D'AZOFF, KINBURN feliratokkal.⁷ A pántok az addigiaktól eltérő formát öltöttek: makkal díszített tölgylevelet ábrázoltak. Ezt a különleges pántformát nem alkalmazták több érmen.⁸ A kitüntetés peremébe a britek a tulajdonos nevét és alakulatának számát ütötték vagy vésték.⁹ Az érem különlegességét az adja, hogy 1855. május 18-án a Hyde Parkban, a Lovas Testőrség szemlélén a királynő több ezer példányt személyesen adott át azoknak a katonáknak és tengerészeknek, akik sérülés vagy egyéb egészségi ok miatt visszatértek a keleti frontról. Az eseményen a királyi család mellett megjelentek a parlament két házának tagjai, illetve azok, akiknek sikerült belépőjegyét megszerezniük. A kitüntetések átadása után a jutalmazottak a Buckingham Palotához vonultak, ahol további programokban vettek részt a királynő jelenlétében.¹⁰ Mindez merőben eltért a szokásos gyakorlattól, hiszen a hadjárati érmeiket a kitüntettek rendszerint az előljárójuktól kapták meg, leszerelésük esetén pedig postai úton juttatták el hozzájuk.¹¹ Jelen kivétel talán azzal magyarázható, hogy Viktóriát valóban felkavarta a harcok kegyetlensége és az áldozatok rendkívül magas száma, akiknek emléke előtt így kívánt tisztelegni. Esetleg a háború fentebb említett nagy nyilvánosságának hatására döntött e bölcs uralkodói eljárás mellett, amely a közvéleményre minden bizonnyal jó benyomást gyakorolt. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy 1815 óta Nagy-Britanniának ez volt az első fegyveres konfliktusa európai nagyhatalom ellen.

Kevésbé ismert, hogy a Krím-félszigeten folyó harci cselekményekkel egy időben a brit Királyi Haditengerészet a Balti-tengeren, a Fehér-tengeren és a Csendes-óceán partjainál is fegyveres küzdelmet folytatott Oroszország ellen.¹² 1856 áprilisában egy flottaszemlén Viktória királynő emlékérem adományozását rendelte el azon tengerészek számára, akik 1854 márciusától 1855 augusztusáig az említett hadszíntereken szolgáltak.¹³ A Balti Emlékelem (*Baltic Medal*) tulajdonosai között megtaláljuk a Királyi Utászok és Árkászok körülbelül száz katonáját is, akik az Åland-szigetek orosz erődítményeinek lerombolásában játszottak szerepet. Míg a nekik adományozott érmek peremébe hivatalosan ütötték bele a személyes azonosító adatokat, a tengerészek példányai név nélkül kerültek átadásra, és az érem viselője utólag vésethette bele a saját és hajója nevét.¹⁴

Nagy-Britannia kitüntetési rendszerében a krími háború a fent említett két emlékérem megalapításánál sokkal nagyobb horderejű változásokat is hozott. Szevasztopol ostroma a vártnál jobban elhúzódott, a kialakult lövészárkok-háborúban pedig a katonák mindennapos hősiességére volt szükség a közeli orosz állások elleni sikerek eléréséhez. Az események hatására a brit kormány rákényszerült, hogy kidolgozza a katonai vitézségért adományozható hivatalos elismerések átfogó rendszerét. Az eredmény három új kitüntetés alapítása volt. Az 1854. december 4-i uralkodói rendelettel hozták létre

⁶ Carter – Long, 378–379. o.

⁷ Mackay, James – Mussell, John W. (Ed.): *The Medal Yearbook 2002*. Honiton, 2002. 138. o.

⁸ Duckers, 2000. 17. o.

⁹ Carter – Long, 379. o.

¹⁰ Duckers, 2000. 7. o.; Carter – Long, 429–430. o.

¹¹ Duckers, 2000. 7. o.

¹² Duckers, 2000. 16. o.

¹³ Gould, Robert W.: *Campaign Medals of the British Army 1815-1972*. London, 1972. 31. o.

¹⁴ Mackay – Mussell, 138. o.

az először 1855-ben adományozott „Kiváló Magaviseletért” Érdemérmét (*Distinguished Conduct Medal*) az altisztek és a legénység részére.¹⁵ Az 1855. szeptember 13-i királyi titkos-tanácsi rendelettel megalapították a „Kiemelkedő Vitézségért” Érdemérmét (*Conspicuous Gallantry Medal*) a Királyi Haditengerészet altisztjei és legénysége részére.¹⁶ Az 1856. január 29-i uralkodói rendelet pedig lefektette a máig legmagasabb rangú brit (vitézségi) kitüntetés, a Viktória Kereszt (*Victoria Cross*) alapjait, amelyet – alapítása idején meglehetősen szokatlan módon – a hadsereg és a haditengerészet minden tagja megkaphatott, rendfokozatra való tekintet nélkül. Ez utóbbi kitüntetés annál inkább a krími háborúhoz kötődik, mivel keresztjét hagyományosan és mindmáig a Szevasztopolnál zsákmányolt orosz fegyverek bronzanyagából kézi munkával készíti a londoni Hancock's cég.¹⁷ (Igaz, a legújabb kutatások rávilágítottak, hogy a gyártáshoz bizonyos korszakokban más fegyveres konfliktusokban – például Kínában – zsákmányolt fegyverek nyersanyagát is felhasználták.)¹⁸ A krími háborúban tanúsított hősiek tettekért – beleértve a balti- és az azovi-tengeri hadműveleteket is – összesen 111 Viktória Keresztet, mintegy 670 „Kiváló Magaviseletért” Érdemérmét és mindössze 10 „Kiemelkedő Vitézségért” Érdemérmét osztottak ki. Az első 62 Viktória Keresztet a királynő személyesen adta át a kitüntetetteknek a Hyde Parkban rendezett ünnepségen 1858-ban. Az eseményt természetesen hatalmas érdeklődés és publicitás kísérte.¹⁹

Ahogy a Krími Háború Emlékérmét a francia és a török szövetségesek egy része is megkapta, ugyanúgy kaptak francia, szardíniai és török kitüntetések a brit alakulatok tagjai is. Francia részről a háború kapcsán nem adtak ki hadjárati emlékérmet, de az ellenséggel szemben tanúsított vitézségért számos tisztnek és közkatonának adományozták a Becsületrend egyes fokozatait. III. Napóleon császár 500 Katonai Érdemérem (*Medaille Militaire*) kiosztásáról is rendelkezett a brit hadsereg számára. Az 1852-ben alapított magas francia vitézségi kitüntetésben két tábornok (Cambridge 2. hercege, George William Frederick Charles altábornagy és Sir William John Codrington altábornagy) kivételével tiszthelyettesek és a legénység részesültek.²⁰

Bár a Szárd Királyság csak 1855 januárjában lépett be a krími háborúba, s a hadjáratban részt vett katonáinak száma jócskán alulmúlta a többi hadviselő félét, falerisztikai vonatkozásban mégis említésre méltó következményei voltak a részvételnek. 1856. október 22-én II. Viktor Emánuel király megalapította a szardíniai Katonai Vitézségi Érem (*Medaglia al valore militare*) krími háborúért adományozott változatát.²¹ Az érem annyiban tér el az 1833-tól adományozott Katonai Vitézségi Éremtől, hogy hátoldalán a hadjárat helyszínére és idejére utaló SPEDIZIONE D'ORIENTE 1855–1856 körirat olvasható. II. Viktor Emánuel király az arany és ezüst fokozatban adományozott kitüntetésből a brit hadseregnek 400, a haditengerészetnek 50 példányt küldött, amelyben tiszték és a legénység tagjai egyaránt részesültek.²² A háború következménye az 1815-ös alapítású,

¹⁵ Duckers, Peter: *British Gallantry Awards 1855–2000*. Princes Risborough, 2001. 33. o.

¹⁶ Duckers, 2001. 37. o.

¹⁷ Duckers, 2001. 14–15. o.

¹⁸ Mackay – Mussel, 85. o.

¹⁹ Duckers, 2001. 10. o.

²⁰ Carter – Long, 445–446. o.

²¹ Trost, 130. o.

²² Carter – Long, 478. o.; Trost, 130. o.

kiemelkedő harci érdemekért adományozható Szavojai Katonai Rend (*Ordine militare di Savoia*) alapszabályainak megújítása is, amelyre 1855. szeptember 28-án került sor.²³

Az Oszmán Birodalom – mint a krími háborúban mindvégig érintett fél – több hadjáratí érmet is kibocsátott 1853 és 1856 között. Elsőként az 1853-as dunai hadműveletek kapcsán került sor kitüntetés-alapításra. Az 1831-ben létrehozott török Dicsőség Rendhez (*İftihar Nişanı*) ekkor társított érdemérem (*Nişan-ı İftihar Madalyası*) a dunai hadjárat emlékérmének is tekinthető, majd később általános katonai szolgálati érdeméremként adományozták. Arany és ezüst fokozata volt.²⁴ 1854-ben – a Dunán teljesített szolgálatukért – a szultán az érem arany fokozatát adományozta J. Lintorn Simmons ezredesnek a brit Királyi Utászoktól és Carr-Glyn őrhajóparancsnoknak, illetve az ezüst fokozatot további három tisztnek, 16 közkatonának és 30 matrónak.²⁵ Az 1854. május 19. és június 22. között orosz ostrom alatt tartott al-dunai szilisztrai erőd sikeres védelmének emlékére alapították az arany és ezüst fokozatú Szilisztra Érmét (*Silistre Madalyası*). Összesen 13 862 példány készült belőle.²⁶ Egy arany és hat ezüst példányt kapott az a hét brit tiszt, akik az erőd védelménél török csapatok parancsnokságát látták el.²⁷

Kimondottan a nyugati szövetségesek számára alapította Abdul Medzsid szultán a Krími Emlékérmét (*Kırım Madalyası*) 1855-ben. Azok tarthattak rá igényt, akik 1854. március 12. és 1855. szeptember 10. között a Krím-félszigeten szolgáltak. Az érmek külalakja bizonyos eltéréseket mutatott, attól függően, hogy az adományozottak melyik ország fegyveres erejében teljesítettek szolgálatot. Az egyik különbség a hátlapon látható zászlók elrendezésében tapasztalható. Annak az államnak a lobogója, amelynek katonája a kitüntetést megkapta, a török zászlótól jobbra helyezkedik el. Ugyancsak többféle változatban jelent meg a „Krím” felirat az érmek hátoldali szelvényében: a brit változat CRIMEA 1855, a francia LA CRIMÉE 1855, a szardíniai pedig LA CRIMEA 1855 szövegezést kapott.²⁸ (Mindezek ellenére sem lehet az érem alapján egyértelműen következtetni az egykori tulajdonos szolgálati helyére, a brit résztvevők egy része ugyanis a szardíniai változatot kapta. Ennek egyik oka az volt, hogy a brit jogosultak száma jóval meghaladta a rendelkezésre álló készletek nagyságát, másrészt az angol nyelvű változatot szállító hajók egyike Nagy-Britanniába menet hajótörést szenvedett, így a kitüntetés-szállítmány nem érte el rendeltetési helyét.²⁹) A brit kormány hivatalosan is engedélyezte az ezüst emlékérem egyenruhán való viselését,³⁰ de peremükbe csak akkor került a tulajdonos kilitére utaló bevésés, ha azt ő maga megcsináltatta.³¹

A Karsz Emlékérem (*Kars Madalyası*) alapítása a Kis-Kaukázus déli oldalán fekvő város erődjének védelméhez fűződik. A 15 000 fős karszi helyőrséget 1855-ben 50 000-es orosz sereg fogta ostrom alá, az erősség bevételét mégsem az ismétlődő támadások,

²³ *Gritzner, Maximilian*: Handbuch der Ritter- und Verdienstorden aller Kulturstaaten der Welt innerhalb des XIX. Jahrhunderts. Leipzig, é. n., (reprint kiadás) 171. o.

²⁴ *Denisenko, Ayten*: Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu. İstanbul, é. n., 34. o.; <http://www.turkishmedals.net/campmedals.htm>

²⁵ *Carter – Long*, 509. o.

²⁶ *Denisenko*, 34. o.; <http://www.turkishmedals.net/campmedals.htm>

²⁷ *Carter – Long*, 509. o.

²⁸ *Demisenko*, 35. o.; *Carter – Long*, 509-510. o. Az angol szakirodalom jelentős hányada hibásan határozza meg az érem elő- és hátlapját. Valójában a szultáni tughra látható az előlapon.

²⁹ *Carter – Long*, 510. o.

³⁰ *Joslin*, 100. o.

³¹ *Mackay – Mussel*, 139. o.

hanem a kolera kitörése eredményezte. A törökök védelmét kis számú brit erő is segítette William Fenwick Williams tábornok irányítása alatt, aki ezért néhány tisztársával együtt a háromfokozatú kitüntetés ezüst fokozatát kapta.³² Szevasztopol bevételéért a török és a szövetséges vezérkar tisztjeinek 1855-ben a Krími Emlékéremhez hasonló aranyérmeket adományoztak, amelynek hátoldalán brit, francia és török zászlók, illetve a szelvényben latin betűs SEBASTOPOL felirat látható.³³

A krími háborúból vesztesen és meggyengülve kikerülő Oroszországban is több kitüntetéssel állítottak emléket a harcoknak és azok résztvevőinek. 1855. november 26-án alapították a „Szevasztopol védelméért” Érdemérmeket (*Медаль „За защиту Севастополя”*), amelyet a város helyőrségében 1854. szeptember 13. és 1855. augusztus 28. között szolgálatot teljesített tiszteknek és tiszthelyetteseknek, a hivatalokban dolgozott tisztségviselőknek, valamint a kórházi munkában és a város védelmében közreműködött polgároknak adományoztak.³⁴ Mivel a háború befejeződése előtt elhunyt I. Miklós cárt II. Sándor követte a trónon, a két uralkodó (apa és fia) névjele egymás mellett látható az érem előlapján. Ez a meglehetősen kivételes ábrázolásmód jelenik meg az 1856. augusztus 26-án alapított „Az 1853-1856. évi háború emlékére” Érem (*Медаль „В память войны 1853-1856 гг.”*) előlapján is. A háborús érdemérmeket négyfajta szalagon kaphatták az arra érdemesek.³⁵ Feketesávós sárga szalagon (ún. György-szalag) adományozták a törökök elleni hadjáratban részt vevő Önálló kaukázusi hadtest tisztjeinek és tiszthelyetteseinek, a szinopei tengeri ütközetben (1853. november 18.) harcoló tengerészeknek és a petropavlovszki (kamcsatkai) kikötői hadműveletekben részt vállalt minden rendfokozatú katonának. Kék, ún. András-szalagon kapták azok a katonák és tengerészek, akik nem részesültek a György-szalagos változatban, de részt vettek a hadműveletekben, illetve hadműveleti- vagy ostromterületen tartózkodtak. Szélein feketesávós, vörös, ún. Vlagyimir-szalagon viselhetők azok a katonák és civilek, akik valamelyik felkelő alakulatban, vagy a Malorosszijszki 4. kozák lovasezredben harcoltak. Szélein sárgacsíkos, vörös, ún. Anna-szalagon adományozták az érmet a háborús erőfeszítésekhez hozzájárult kereskedőknek és a sebesültgondozásban részt vett polgáriaknak.³⁶ A szintén 1856. augusztus 26-án alapított „Az 1853-1856. évi háború emlékére” Mellkereszt (*Наперсный крест „В память войны 1853-1856 гг.”*) a papság azon tagjait tüntették ki, akik a háború idején lelki támaszt nyújtottak a katonáknak és a lakosságnak, akár a fronton, akár a háterszágban.³⁷ (Hasonlóképpen ismerték el a papság érdemeit az 1812-es napóleoni támadás idején kifejtett tevékenységükért is.³⁸)

Nagy-Britanniához hasonlóan az orosz kitüntetési rendszer is jelentősen bővült a krími háború hatására. Az ismertetett emlékjeleken kívül elismerések alapítására ugyan nem került sor, II. Sándor cárnak 1855. augusztus 5-iki rendelete értelmében azonban a Szent András Rend, a Nyevszkij Szent Sándor Rend, a Szent Vlagyimir Rend, a Szent Anna Rend, a Fehér Sas Rend és a Szent Szaniszló Rend egyes fokozatait már kardokkal is

³² Demisenko, 37. o.; Carter – Long, 509. o.; <http://www.turkishmedals.net/campmedals.htm>

³³ <http://www.turkishmedals.net/campmedals.htm>

³⁴ Шевелева, 71. o.

³⁵ Шевелева, 71. o.

³⁶ Шевелева, 72. o.; Romanov, Prince Dimitri: The Orders, Medals and History of Imperial Russia. Rungsted Kyst, 2000. 175. o.

³⁷ Шевелева, 73. o.

³⁸ Romanov, 177. o.

lehetett adományozni a „háborús hőstettek” elismerésére.³⁹ Végső soron tehát Oroszországban a krími háború hadi eseményei hívták életre a kitüntetésekben a harctéri vitézség látható jelét képező kardokat. 1855-ben a Szent György Rend alapszabályai is megújultak, többek között nyomatékositva, hogy a rend minden fokozata „kizárólag különös bátorságért és vitézségért és kiemelkedő háborús hőstettekért” adományozható.⁴⁰

Az eddigiekben ismertetett állami kitüntetésekben kívül a krími háború emlékét még sok művészi érem őrzi. A következőkben a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteményében található tárgyak alapján a két kategória egyes darabjait és azok származását mutatjuk be.

A krími háború emlékérmek a Hadtörténeti Múzeumban⁴¹

I. Emlékérmek

1. Az Alma melletti csata emlékérmek

Előlap: a Skót Lövész Gárdaezred hadnagya baljában zászlóval, jobbában kivont karddal áll egy magaslaton, tőle balra rohamozó brit, jobbra menekülő orosz katonák, lábánál halottak. Fent félkörívben SEPTEMBER 20TH 1854 dátum, lent bevésve ALMA felirat. Jobbra lent a peremmel párhuzamosan PINCHES. F. jelzés látható.

Hátlapja öt mezőre osztott, a csatában részt vett brit alakulatok nevének felsorolásával: 1ST DIVISION / GRENADIER GUARDS / COLDSTREAM GUARDS / SCOTS FUSILIER GUARDS / 42ND 79TH & 93RD REG^{TS} // 2ND DIVISION / 30TH 55TH 95TH 41ST / 47TH & 49TH REG^{TS} // 3RD DIVISION / 1ST 38TH 50TH 89TH 4TH / 9TH 28TH & 44TH REG^{TS} // 4TH DIVISION / 20TH 21ST & 68TH REG^S / 1ST BATT^N RIFLES / 2 COMP^S OF 46TH REG^T / L^T DIVISION / 7TH 19TH 23RD 33RD / 77TH & 88TH REG^{TS} / 2 BATT^N OF RIFLES // LIGHT CAVALRY / 4TH 8TH 11TH 13TH / AND 17TH L^T DRAGOONS / ROYAL ARTILLERY AND / ROYAL ENGINEERS.

Pereme sima, tussal a 36 762/3 számot írtak rá.

Anyaga: bronz

Átmérője: 41,3 mm

Leltári száma: 1274/É (M. kir. leltári szám: 36 762/3).

Az érmet a londoni Pinches cég verte az Alma folyónál vívott csata és brit résztvevői emlékére. Az ütközetben a brit hadsereg élén a Sir De Lacy Evans altábornagy vezette 2. hadosztály és a Sir John Brown altábornagy vezette könnyű hadosztály állt. Előbbit a Sir Richard England altábornagy parancsnoksága alatt állt 3. hadosztály, utóbbit a Cambridge 2. hercege, George William Frederick Charles altábornagy alá tartozott 1. hadosztály támogatja. A 4. hadosztály – Sir George Cathcart altábornagy vezetése alatt – és a könnyűlovasság – Lucan gróf, vezérőrnagy parancsnokságával – tartalékban maradt, hogy a hadsereg bal szárnyát és hátát védje egy esetleges orosz lovassági rohamtól.⁴²

³⁹ Шевелева, 15. o.; Romanov 43. o.

⁴⁰ Шевелева, 33. o.

⁴¹ Az ismertetés sorrendjénél a Hadtörténeti Múzeum Numizmatikai Gyűjteménye jelenlegi leltári számaikat vettük alapul.

⁴² Carter – Long, 384. o.



A krími háború csatáinak brit emlékérméi

Az érmet – két másik krími háborús emlékéremmel együtt (2. és 3. tétel) – 1930 májusában vásárolta a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum a Robert Ball utóda berlini pénz- és éremkereskedő cégtől (Robert Ball Nachfolger Münzenhandlung und Medaillen-Verlag, Berlin W8 Wilhelmstrasse 44.) 10 márkáért. Az üzlet lebonyolítása postai úton történt. Érdekes, hogy a vétel tárgyát részletező, 1930. március 21-én kelt levelet a német kereskedő cég a „Budapest, I. Var, Bastya-setany 40.” címre küldte, míg a három bronzéremről kiállított, 1930. május 8-i keltezésű számla „Budapest IX. Üllői-út. 47. Mária Theresia laktanya” címmel érkezett. A tárgyak beszerzése a numizmatikai gyűjteményt akkor vezető dr. Karny Rezső javaslatára történt.⁴³ Az érmekeket 36 762/1-3 leltári számon vették nyilvántartásba, s a múzeumi törzslapok tanúsága szerint a IX. terem 257. tárlójának 1. rekeszében helyezték el. Ugyanott az érmekek áraként 4 pengő van feltüntetve.

Esztétikai szempontból külön kiemelhetjük, hogy az 1-3. tétel alatt szereplő tárgyak nem csak művészi tervezésükkel és a megszokottól eltérő méretarányaikkal,⁴⁴ de precíz kivitelükkel is felhívják magukra a figyelmet.

2. A balaklavai csata emlékérmé

Előlap: a félköríves BALAKLAVA felirat alatt Cardigan 7. earlje, James Thomas Brudenell vezérőrnagy kivont karddal, lóháton rohamoz egy orosz tüzérségi üteget, a háttérben brit ulánusok, balra szuronyos puskát szegező orosz katonák és egy halott, kétoldalt lőporfüst, jobbra brit lovas elesetének ábrázolása és menekülő orosz katona alakja. Jobbra lent a perem mentén PINCHES jelzés.

Hátlapja hármass osztású, a csatában részt vett brit alakulatok nevének felsorolásával: 1ST DIVISION / GRENADIER GUARDS / COLDSTREAM GUARDS / SCOTS FUSILIER GUARDS / 42ND 79TH AND 93RD REG^{TS} // 4TH DIVISION / 63RD 20TH 21ST & 57TH REG^{TS} / 2 COMPANIES OF THE 46TH REG^T / 68TH REG^T / 1ST BATT^N RIFLES // CAVALRY DIVISION / 4TH & 5TH D^N G^{DS} 1ST 2ND & 6TH D^{NS} / 4TH 8TH 11TH 13TH & 17TH LIGHT DRAGOONS / ROYAL ARTILLERY / ROYAL ENGINEERS / OCT^R 25TH 1854. Az utolsó három sor hullámos vonalban fut.

⁴³ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL) Hadimúzeum 1930. 508/930. E helyen mondok köszönetet Farkas Gyöngyi főlevéltárosnak a kutatásaimhoz nyújtott nélkülözhetetlen segítségért. Dr. Karny Rezsőre lásd *Bodó Sándor – Viga Gyula* (főszerk.): Magyar múzeumi arcképcsarnok. Budapest, 2002. 449–450. o.

⁴⁴ Az érmekek vastagsága – átmérőjükhöz képest – igen nagy.

Pereme sima, tussal a 36762/2 számot írtak rá.

Anyaga: bronz

Átmérője: 41,3 mm

Leltári száma: 1275/É (M. kir. leltári szám: 36 762/2).

Az érmet a londoni Pinches cég adta ki a balaklavai csata és brit résztvevői emlékére. Előlapja a könnyű dragonyosok elhíresült rohamát ábrázolja, amelyet egy támadási utasítás félreértelmezése révén Lucan gróf, altábornagy rendelt el, s Cardigan 7. earlje, James Thomas Brudenell vezérőrnagy vezetett. A támadók részéről igen komoly ember- és lóáldozatot követelő hadmozdulatnak stratégiai jelentősége nem volt, s bár zavart keltett az orosz sorok között, a hadi krónika leginkább a végrehajtás során tanúsított fegyelem és hősiesség révén őrizte meg emlékét. (Említésre érdemes, hogy az éremképen ulánusok látszanak a háttérben, holott a rohamban dragonyosok vettek részt!) Az 1854. október 25-iki ütközetben a brit 1. hadosztály Cambridge 2. hercege, George William Frederick Charles altábornagy, a 4. hadosztály Sir George Cathcart altábornagy, a lovasság pedig Lucan gróf, vezérőrnagy parancsnoksága alatt állt.⁴⁵

1930 májusában vétel útján került a M. kir. Hadtörténelmi Múzeumba (bővebben l. az 1. tételt).⁴⁶

3. Az inkermani csata emlékére

Előlap: a félköríves INKERMANN felirat alatt brit gránátosok közelharca orosz katonákkal, a háttérben zászlók és lőporfüst, az előtérben halottak. Jobbra fent a perem mentén tussal írott 34 515 szám.

Hátlap: szalaggal körbevett, a napot megjelenítő sugárzó korong. A kiemelkedő korongon NOV^s / 5. 1854 dátum van, az azt övező gyűrűn, a sugarak között és a szalagon a csatában részt vevő brit alakulatok neve olvasható. Kintről befelé haladva: 1ST DIVISION / 2ND DIVISION / 3RD DIVISION / 4TH DIVISION / L^T DIVISION / L^T CAVALRY // GRE^N G^{DS} / COLD^N G^{DS} / SC. FUS. G^{DS} // 30. 55. REG. / 95. 41. REG. / 47. 49. REG. // 1ST REG^T / 50TH REG^T // 63. 20. 21. 57 / 68. 2 CO^S 46 / 1. BAT^S RIF^S // 7. 19. 23 / 33. 77. 88 / 2 BAT^S RIF. / R^L MARINES // 4TH 8TH 11TH / L^T DRAG^{NS} / 13TH & 17TH // R^L ARTILLERY / R^L ENGINEERS.

Pereme sima.

Anyaga: bronz

Átmérője: 41 mm

Leltári száma: 1276/É (M. kir. leltári szám: 34 515).

Az érmet – bár jelölve nincs – stílusa és kivitele alapján a londoni Pinches cég gyártotta az inkermani csata és brit résztvevői emlékére. A küzdő felek nagy létszáma és heves közelharcai okán a „katonák csatája” néven ismertté vált ütközetben a brit 1. hadosztályt Cambridge 2. hercege, George William Frederick Charles altábornagy, a 2. hadosztályt Pennefather vezérőrnagy, a 3. hadosztályt Sir Richard England altábornagy, a 4. hadosztályt Sir George Cathcart altábornagy, a könnyű hadosztályt Sir George Brown altábornagy vezette. A csata során az alig több mint 14 000 főt kitevő brit-francia erők visszaverték a mintegy 60 000-es orosz erők egész nap ismétlődő támadásait.⁴⁷

⁴⁵ Carter – Long, 399. o.

⁴⁶ HL Hadimúzeum 1930. 508/930.

⁴⁷ Carter – Long, 405–407., 409–410. o.

Az érmet Niklovits Károly nyugalmazott postatávírász-tisztától vásárolta a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum. Az eladó 1928-ban ajánlotta éremgyűjteményét az intézménynek megvételre, ám mivel a vételárban és a kifizetés részleteiben nehezen – többszöri levélváltás után – tudtak megállapodni, a tárgyakat az éremtár részéről csak 1930. február 17-én vette át és helyezte el a gyűjtemény felelőse, dr. Karny Rezső. A vételt dokumentáló több száz tételes tárgyjegyzék 939. száma alatt bejegyzett „Inkermann 1854 bronz med.” végül a 34 515 leltári számot kapta.⁴⁸ Bár az említett jegyzék szerint az érmet 20 pengőért kínálta az eladó, a múzeumi törzslapon 10 pengős vételár szerepel. Mint az a régi leltári számból is kiderül, ez a darab nem azonos a berlini Robert Ball utóda cégtől vásárolt Inkermann-bronzéremmel (l. az 1. tételt), az ügyiratok és a múzeumi törzslapok adatai alapján mégis feltehetjük, hogy a két érem külalakja teljesen megegyezett, vagyis ugyanabból a sorozatból származtak. A másik, 36 762/1 leltári számú érem sorsáról nincs információ, minden bizonnyal a második világháborús viszontagságok áldozatául esett, s ma már csak a régi nyilvántartásoknak köszönhetően tudunk létezéséről.

4. A brit–francia–török szövetség emlékére

Előlap: Viktória brit királynő, III. Napóleon francia császár és Abdul Medzsid török szultán ANGLETERRE FRANCE TURQUIE köriratban egymás kezét fogva állnak, fölöttük DIEU LES PROTÈGE, alattuk a szelvényben CIVILISATION felirat olvasható. A szelvény alsó ívén CAQUÉ GRAVEUR DE L'EMPEREUR. F. jelzés.

Hátlapján tízszoros francia nyelvű felirat: EN 1854 / SOUS LE RÈGNE DE / NAPOLÉON III / ET CELUI DE LA REINE / VICTORIA / LA FRANCE / ET LA / G^{DE} BRETAGNE / S'UNIRENT POUR ASSURER / LA PAIX DU MONDE. Az alsó íven OBERT ÉDITEUR jelzés, a szövegtől jobbra tussal írott 20 822 szám látható.

Síma peremébe kezdet formáló fémjelet és CUIVRE (fr. <réz>) szót ütöttek.

Anyaga: bronz

Átmérője: 36,5 mm

Leltári száma: 1277/É (M. kir. leltári szám: 20 822).

A Caqué tervezte francia érem Franciaország, Nagy-Britannia és az Oszmán Birodalom 1854-es szövetségének, illetve a két nyugati hatalom krími háborúba való belépésének állít emléket. A brit-francia együttműködést mint a civilizáció védelmét és a világbéke biztosítását propagálja.

Az érmet a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum Niklovits Károlytól (l. a 3. tételt) vásárolta 1926-ban 10 koronáért. A korabeli ügyirat hiányában csak a múzeumi törzslap információi nyújtanak némi támpontot a tárggyal kapcsolatban. Eszerint a 20 822 leltári számú érmet a IX. teremben, a 257. tárló 1. rekeszében tárolták.

Az amsterdami Schulman aukciósház 1913 októberi árverési katalógusában a 809. sorszám alatt található.⁴⁹

5. A brit–francia „szent szövetség” emlékére

Előlap: brit és francia katona menetfelszerelésben, puskával, egymás vállára tett karal. A háttérben haditróféák, körben THE HOLY ALLIANCE. LA SAINTE ALLIANCE.

⁴⁸ HL Hadimúzeum 1929. 210/929.

⁴⁹ Collection Le Maistre. Collection renommée et unique de Monnaies et Médailles se rapportant à la Paix. Pax in Nummis. Octobre 1913. Amsterdam, é. n. [1913.] (a továbbiakban: Pax in Nummis), 196. o.



A brit-francia és a brit-francia-török szövetség emlékérméi

felirat, a szelvényben évszám: 1854. A szelvény felső, döntött peremén PUNCH D. és ALLEN & MOORE F. jelzés olvasható.

Hátlap: babérkoszorúban ENGLAND AND FRANCE / UNITED / TO DEFEND / THE OPPRESSED, / AND AVENGE / INSULTED EUROPE hatsoros felirat, fölötte tussal írott 25 042 szám.

Pereme sima.

Anyaga: ón

Átmérője: 44,4 mm

Leltári száma: 1278/É (M. kir. leltári szám: 25 042).

A brit-francia fegyverbarátság előtt tisztelgő érem a két nyugati szövetséges krími háborúba való belépésének alkalmából, Nagy-Britanniában készült. A feliratok a szövetségre és a harcra szinte isteni küldetésként utalnak, s a két ország feladatát az elnyomottak védelmében és az Európát ért támadás megtorlásában határozzák meg.

Az érmet 1927-ben Fejér József Régipénz- és Éremkereskedésétől (Budapest, VIII. ker. József krt. 66., I. em. 10/a; telefon: József 123-34)⁵⁰ vásárolta a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum 12 pengőért. Fejér 1927 októberi vételajánlatában a II. jegyzék 25. tétele alatt szerepel.⁵¹ A múzeumi törzslap szerint a 25 042 leltári számú tárgy elhelyezése a IX. teremben, a 257. tárló 1. rekeszében történt.

Az amsterdami Schulman aukciósház 1913 októberi árverési katalógusában a 993. sorszám alatt szerepel.⁵²

⁵⁰ HL Hadimúzeum 1927. 1313/927.

⁵¹ HL Hadimúzeum 1927. 614/I-II/927.

⁵² Pax in Nummis 237. o.

6. Armand Jacques Leroy de Saint Arnaud marsall emlékérem

Előlap: ARN. JACQ. LE ROY DE SAINT-ARNAUD köriratban a marsall balra néző arcképe, lent a perem mentén BORREL 1855. jelzés látható.

Hátlap: NÉ A PARIS LE XX AOÛT M. DCC. XCVIII. MORT EN MER LE XXIX SEPTEMBRE M. DCCC. LIV. köriratban babérkoszorú, benné a marsall életpályájának állomásai nyolc sorban: MINISTRE DE LA GUERRE / MARÉCHAL DE FRANCE / SÉNATEUR / GRAND-ÉCUYER / COMM^E EN CHEF L'ARMÉE D'ORIENT / DAHRA-KABYLIE / DÉBARQUEMENT EN CRIMÉE / ALMA. A sorok mellett tussal írott 25 135 szám olvasható.



Armand Jacques Leroy de Saint Arnaud marsall emlékérem

Sima peremébe kezdet formáló fémjelet és CUIVRE (fr. <réz>) szót ütöttek.

Anyaga: bronz

Átmérője: 67,7 mm

Leltári száma: 1280/É (M. kir. leltári szám: 25 135).

A francia érem az 1854. szeptember 29-én elhunyt Armand Jacques Leroy de Saint Arnaud marsall emlékére készült. A krími háborúban 1854 márciusától a francia haderő parancsnoka volt, részt vett a szeptember 20-iki Alma melletti győztes csatában, majd azt követően – megrendült egészségi állapota miatt – átadta a parancsnokságot Canrobert tábornoknak. Néhány nappal később, a tengeren érte a halál. Földi maradványait Konstantinápolyon át Párizsba vitték, ahol központi gyászszertartáson vettek tőle végső búcsút.⁵³

⁵³ Carter – Long, 381., 392–393. o.

Az érmet 1927 őszén Fejér József Régipénz- és Éremkereskedésétől (l. az 5. tételt) vásárolta a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum 40 pengőért. Ugyanezen az úton és ugyanezért az összegért került a múzeumi gyűjteménybe egy másik Borrel-bronzérem is. Ez – a fennmaradt jegyzék szerint – Aimable Jean Jacques Péliissier francia marsallt ábrázolta, aki 1855 májusától a háború végéig – Canrobert tábornokot követően – a francia erők főparancsnoka volt. Az ő nevéhez fűződik Szevasztopol Malakoff tornyának 1855. szeptember 8-i bevétele, amiért 1856-ban a Malakoff hercege címet kapta. Az érmet leltári száma 25 134 volt; ma már, bizonyára háborús kár folytán, nincs a gyűjteményben.⁵⁴

7. A török–brit–francia szövetség emlékérmé

Előlap: Abdul Medzsid török szultán, Viktória brit királynő és III. Napóleon francia császár TURKEY ENGLAND FRANCE köriratban egymás kezét fogva állnak, fölöttük GOD DEFENDS THE RIGHT, alattuk a szelvényben CIVILIZATION felirat olvasható. A szelvény alsó ívén CAQUÉ. F. jelzés.

Hátlapján tízoros angol nyelvű felirat: IN THE YEAR 1854 / DURING THE REIGN OF THE QUEEN / VICTORIA / AND THAT OF / NAPOLÉON III / GREAT BRITAIN / AND / FRANCE / JOINED TOGETHER IN ORDER TO INSURE / THE PEACE OF THE WORLD. Az alsó íven OBERT ÉDITEUR jelzés, a szövegtől jobbra tussal írott 25 094 szám látható.

Pereme sima.

Anyaga: ón

Átmérője: 50,7 mm

Leltári száma: 1355/É (M. kir. leltári szám: 25 094).

A francia kiadású érmet a 4. tétel alatt található bronzérem angol változata. Bár attól mind méretében, mind anyagában eltér, s az előlap alakjai is más sorrendben állnak, a



A török–brit–francia szövetség emlékérmé

⁵⁴ HL Hadimúzeum 1927. 1313/927.

tárgy feliratai jelentésükben megegyeznek a francia szöveggel, s mert a tervező (Caqué) ugyanaz, a kivitel is azonos.

1927 novemberében került a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum numizmatikai gyűjteményébe. Fejér József éremkereskedőtől (I. az 5. tétel) vásárolták 20 pengőért. Anyagára nézve a korabeli jegyzékben „Ezüst?” kitétel szerepel.⁵⁵ A IX. teremben, a 257. tárló 1. rekeszében helyezték el.

Az érem az amsterdami Schulman aukciósház 1913 októberi árverési katalógusában a 808. sorszám alatt szerepel.⁵⁶

8. A párizsi béke emlékérmé

Előlap: lebegő angyal jobbájjal pálmaágat nyújt az ülő Ausztriának, aki pajzsot és kardot támaszt a földre. A pajzson hét sorban a békét megkötő államok neve németül: OESTERR. / FRANKR. / RUSSLAND / ENGLAND / PREUSS. / SARDIN. / TÜRK. Az angyal bal kezével vesszőnyalábot tart. Fent félkörívben kétsoros német felirat: BEWAHRE DEINEN FRIEDEN DURCH IHN ERBLÜHET / SEGEN UND GLÜCK, lent a szelvényben SEBALD F. DRENTWETT jelzés.

Hátlap: az óramutató járásával megegyezően elhelyezett domború, kör alakú osztrák, francia, török, szardíniai, porosz, brit és orosz címerpajzsokat növényi díszek ölelik körbe, középen 1856 évszám, lent ED. jelzés olvasható.

Pereme sima.

Anyaga: ón

Átmérője: 40,8 mm

Leltári száma: 2875/É.

A krími háborút lezáró párizsi békét 1856. március 30-án kötötte meg III. Napóleon francia császár, Viktória brit királynő, II. Viktor Emánuel szardíniai király, Abdul Medzsid török szultán, II. Sándor orosz cár, I. Ferenc József osztrák császár és IV. Frigyes Vilmos porosz király. A békekötés emlékét örökíti meg Martin Sebald érme, amely Ausztria számára a felvirágzás lehetőségként értékeli a békét.

Az érem 1945 előtt került a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum gyűjteményébe, származásáról azonban nem rendelkezünk ismeretekkel. Az amsterdami Schulman aukciósház 1913 októberi árverési katalógusában a 816. sorszám alatt szerepel.⁵⁷

II. Kitüntetések

9. Brit Krími Háború Emlékérem (*Crimean War Medal*)⁵⁸

Előlap: VICTORIA REGINA köriratban a királynő balra néző profilja, peremében W. WYON. R A jelzés, lent 1854 évszám.

Hátlap: lebegő, szárnyas nőalak jobb kezével koszorút helyez egy római katona fejére. A harcos jobbában rövid kardot, baljában kerek pajzsot tart, amelyen oroszlán látható. A nőalak bal kezében pálmaág van. Balra CRIMEA felirat, jobbra lent a perem mentén B. WYON SC. jelzés olvasható. A jobb alsó részre tussal a 20 013 számot írták.

⁵⁵ HL Hadimúzeum 1927. 614/I-II/927.

⁵⁶ Pax in Nummis 196. o.

⁵⁷ Pax in Nummis 198-199. o.

⁵⁸ A tárgy színes képét és leírását közli *Makai Ágnes – Héri Vera: Kitüntetések*. Budapest, 1990. 89., 202. o.

Pereme sima. Függesztő eleme növényi díszes. Szalagja kétoldalt sárga sávval szegélyezett halványkék selyem. Három – makkos tölgyfalevelet formázó – ezüst pántjának felirata fentről lefelé: SEBASTOPOL, TRAKTIR, MALAKOFF.

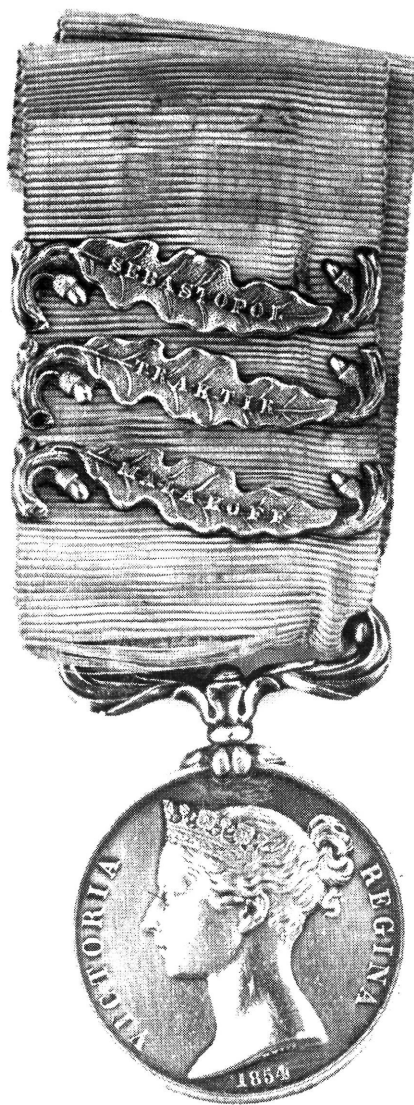
Anyaga: ezüst

Átmérője: 36 mm

Leltári száma: 9011/É (M. kir. leltári szám: 20 013).

Az érem minden valószínűség szerint egy Szevasztopol ostromában részt vett francia katona tulajdona volt, amire a Nagy-Britanniában nem rendszeresített TRAKTIR és MALAKOFF pántok mellett az is utal, hogy peremébe nem vésték be viselője nevét és azonosító adatait.⁵⁹

A tárgyat a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum 1926-ban vásárolta Edmund Rappaport törvényszéki és közszolgálati pénz- és éremszakértőtől (*Gerichtlich beeidigter und öffentlich ausgestellter Sachverständiger für Münzen und Medaillen*, Berlin W35 Derfflingerstrasse 2.) 28 márkáért. Rappaport cége vétellel, eladással, becsléssel és árveréssel foglalkozott.⁶⁰ A múzeumi törzslapon vitézségi éremként meghatározott, 20 013 leltári számú darabot a IX. teremben, a 257. tárló 1. rekeszében helyezték el a kiállítás rendezői.



Brit Krími Háború Emlékérem

⁵⁹ A Krími Háború Emlékérméről bővebben I. a főszöveget.

⁶⁰ HL Hadimúzeum 1926. 628/926.

10. *A török Dicsőség Rend Érdemérmének*⁶¹ (*Nişan-ı İftihar Madalyası*) ezüst fokozata

Előlap: gömbsor-szegélyes körben Abdul Medzsid török szultán tughrája, alatta 1270 [1854] évszám. A kör háttérében kétoldalt zászlók, fent babérágak, balra néző félhold és hatágú prizmás csillag. Fent fűrt lyuk.

Hátlap: tizenkét ágú prizmás csillag középrészén hatágú prizmás csillag, alatta díszes, ívelt szalagon török „Nişan-ı İftihar” felirat. A szalagot kétoldalt és lent hatágú csillagok keretezik, alul két növényi ág húzódik.

Pereme sima. Zöldszegélyű vörös szalagon adományozták.

Anyaga: ezüst

Átmérője: 31,8 mm

Leltári száma: 10358/É.

A tárgy 1969-ben vétel útján került az Országos Hadtörténeti Múzeumba 80 forintért.



A török Dicsőség Rend Érdemérme

11. *Török kintetésszalag*

Kétoldalt zöld sávval szegélyezett vörös selyemszalag. Felső részén fekvő ovális alakú, ezüstsínű, díszes fémpánt, hátán két függőleges szűrőtűvel. Alsó részén díszes függesztő elem, közepén lyukkal.

Anyag: selyem, ezüst

Magassága: 46 mm

Szélessége: 29 mm

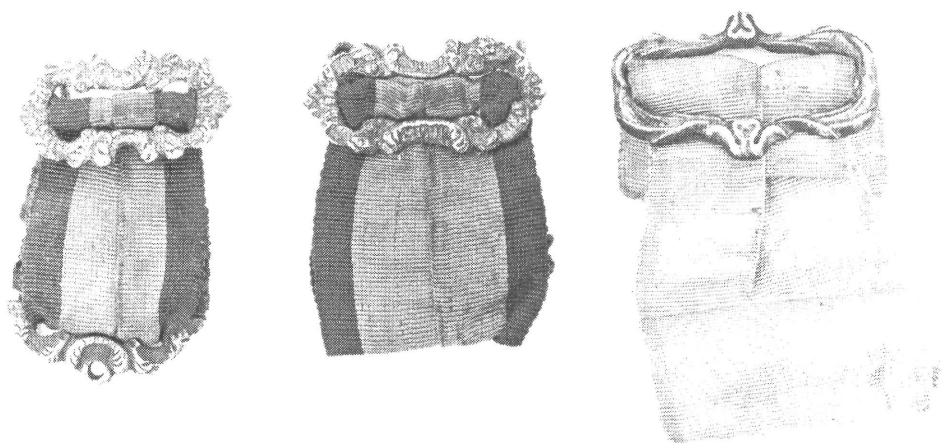
Leltári száma: 10428/É.

Bíró (1848-ig Richter) Ignác (1826 Tokaj – 1890 Tarcsl) tulajdona volt. Bíró 1844-től császári-királyi katonaként szolgált, majd az 1848–1849-es szabadságharc tisztje volt (1848. szeptember 1-től honvédhadnagy, december 1-től az 50. honvédzászlóalj századosa, december 29-én a móri csatában sebesülten fogságba esett). A szabadságharc végéig Königsgrätzben tartották fogva, 1850-ben emigrált és belépett a török hadseregbe, ahol végül őrnagyi rangra emelkedett. 1870-ben hazatért, s a magyar királyi honvédségben 1877-ben őrnagyi, 1882-ben pedig alezredesi rendfokozatot kapott. 1886-ban ezredesként nyugalmazták.⁶² A török hadsereg katonájaként részt vett a krími háború-

⁶¹ A Dicsőség Rend Érdemérméről bővebben l. a főszöveget.

⁶² *Bona Gábor*: Kossuth Lajos kapitányai. Budapest, 1988. 120. o.

ban. Hagyatékának numizmatikai vonatkozású része 1969-ben a Hadtörténeti Intézet Levéltári alosztályától került a múzeum gyűjteményébe.⁶³ Bíró levéltári anyagában három török kitüntetési okirat is található, amelyek közül kettőre Vámbéry Ármin turkológus saját kezűleg írta rá a bennük foglaltak tömör fordítását. Ezek szerint az egyik okmány „Omar Szabri (Bíró Ignác) a rumelia hadtest második zaszloaljban szolgáló tisztnek a bátorsági érem adományozását tartalmazza.” Az iraton német nyelvű kivonat is olvasható, amely a kitüntetést az orosz hadjárat vitézségi érdemként határozza meg.⁶⁴ A másik Vámbéry fordítás „Omer aga al őrnagynak a vitézségi érem” adományozásáról számol be, míg a német nyelvű megjegyzés az 1862-1863-as montenegrói hadjárat vitézségi érmét említi.⁶⁵ A korabeli török érdemérmek közül a „bátorsági”, illetve a „vitézségi” érem kitétel legnagyobb bizonyossággal a Dicsőség Rend Érdemérmé⁶⁶ vonatkozatható. Lehetséges tehát, hogy a hagyaték két török kitüntetésszalagja közül az egyiket a magyar tisztt krími háborús szolgálataiért adományozott Dicsőség Rend Érdemérme függött. Mivel a korszak számos török kitüntetésének egyforma – zöld szegélyű vörös – szalagja volt, az adott körülmények között nem lehet megállapítani, hogy a két selyemszalag közül melyiken milyen érem függött. A tárgycsoport harmadik tagjáról már többet állapíthatunk meg. Bár az érem ez esetben is hiányzik, a szalagról felismerhető, hogy a kitüntetés a brit Krími Háború Emlékérme, sőt, szép példáját kapjuk ez által a külföldi érdemjelek török viselési módjának is.



Bíró Ignác kitüntetésszalagjai

12. Török kitüntetésszalag

Kétoldalt zöld sávval szegélyezett vörös selyemszalag. Felső részén fekvő ovális alakú, ezüst színű, díszes fémpánt, hátán két függőleges szűrőtűvel. Függesztő eleme hiányzik.

⁶³ Országos Hadtörténeti Múzeum Növedéki Napló III. 25 334. folyószám.

⁶⁴ HL Personalia 5/c. Bíró Ignác iratai. 18. o.

⁶⁵ Uo. 20. o.

⁶⁶ Bővebben I. a főszöveget.

Anyaga: selyem, ezüst

Magassága: 41 mm

Szélessége: 33 mm

Leltári száma: 10 429/É.

Bíró Ignác (1826–1890) tulajdona volt. (L. a 11. tételt.)

13. Brit Krimi Háború Emlékérem szalagja

Kétoldalt sárga sávval szegélyezett halványkék selyemszalag. Felső részén fekvő ovális alakú, ezüst színű, növényi díszes fémpánt, hátán két szűrőtű helye. Függesztő eleme hiányzik.

Anyaga: selyem, ezüst

Magassága: 63 mm

Szélessége: 37 mm

Leltári száma: 10 430/É

Bíró Ignác (1826–1890) tulajdona volt. (L. a 11. tételt.)

14. Orosz „Az 1853–1856. évi háború emlékére” Érem (Медалья „В память войны 1853-1856 гг.”)

Előlap: I. Miklós és II. Sándor cár egymásba fonódó, koronás névjеле, fent a háttérben sugárzó háromszögbe foglalt szem („Isten szeme”), alul a perem mentén 1853-1854–1855–1856-os évszámok. Lapos, kerek füllel.

Hátlapján ötsoros orosz nyelvű felirat: НА ТЯ / ГОСПОДИ / УПОВАХОМЪ, ДА / НЕ ПОСТЫДИМСЯ / ВО ВЕКИ.

Pereme sima. Négy különböző szalagon adományozták.⁶⁷

Anyaga: sárgaréz

Átmérője: 28 mm

Leltári száma: 2003.169.1. (M. kir. leltári szám: 31 007/8).

Az érem hátoldalán olvasható felirat („Tebenned bízunk Uram, soha ne hagyd, hogy szégyent valljunk”) a vesztes fél Istenbe vetett megingathatatlan hitét, illetve azt volt hivatott kifejezni, hogy a vereség ellenére a hősiesség küzdelem dicsőséget hozott a küzdelem résztvevői számára.

A kitüntetést – több orosz éremmel együtt (l. a 15. tételt) – 1928 októberében Nagy András alezredes feleségétől vásárolta a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum. Ezeket azonos leltári számon (31 007) vették nyilvántartásba, az egyes érmeknek csupán a sorszámuk változik. Jelen kitüntetés a 31 007/8 leltári számot kapta.

15. Orosz „Az 1853–1856. évi háború emlékére” Érem (Медалья „В память войны 1853-1856 гг.”)

Elő- és hátlapja megegyezik a 14. sz. alatt leírt éremével.

Pereme sima. Négy különböző szalagon adományozták.

Anyaga: bronz

Átmérője: 28,6 mm

Leltári száma: 2003.170.1. (M. kir. leltári szám: 31 007/9).

⁶⁷ L. a főszöveget.



Orosz „Az 1853-1856. évi háború emlékére” Érem elő- és hátlapja

A 14. sz. alatt ismertetett érem bronz változata. Sárgarézben és bronzon kívül – miniatűr változatát – aranyból is készítették.⁶⁸

Az érmet 1928 októberében Nagy András alezredes feleségétől vásárolta a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum, leltári száma 31 007/9 volt.

*A M. kir. Hadtörténelmi Múzeum éremtárának gyarapodása
az 1920-as évek második felében
a bemutatott tárgyi anyag tükrében*

A fentiekben ismertetett emlékérmek és kitüntetések túlnyomó része 1926 és 1930 között, vásárlás útján került a Numizmatikai Gyűjteménybe. Az üzletek egy részét a múzeum magánemberekkel kötötte, más részét kimondottan érmek, kitüntetések értékesítésére szakosodott cégekkel, kereskedőkkel. Nem elhanyagolandó szempont, hogy a kereskedők között több külföldi partner is megtalálható. A bemutatott berlini kapcsolaton kívül például a bécsi Wilhelm Trinks pénz- és éremkereskedő cége (Münzen- und Medaillen-Handlung Wilhelm Trinks, Wien I. Lugeck 7.) is ezek közé tartozott.⁶⁹

Éppen a krími háború éremanyaga kapcsán érzékelhető jól a múzeumi szakemberek azon törekvése, amely a nemzetközileg jelentős hadtörténelmi vonatkozású események emlékéanyagának minél teljesebb körű begyűjtésére irányult. A krími háborúban ugyan több magyar emigráns is részt vett, a fent ismertetett anyag beszerzése azonban az ő szerepükön túlmutató gyarapítási koncepciónak köszönhető. Hasonlóképpen figyelemre méltó, hogy – például – a krími háborút vívó mindkét fél államainak emlékéanyagát fontosnak tartották biztosítani a közgyűjtemény és az utókor számára. A gyűjtemény-gyarapítás e vékony szelete kapcsán is megállapítható tehát, hogy intézményünkben már a megalakulást követő időszakban jól átgondolt szerzeményezési politika alapján folytatták a vásárlásokat.

⁶⁸ Шеелева, 72. о.

⁶⁹ HL Hadimúzeum 1929. 210/929.

A történelmi események szomorú következménye, hogy a második világháború viszontagságait a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum gyűjteményei sem vészelték át jelentős kár nélkül. Ha csak a krími háború itt bemutatott numizmatikai emlékeit vesszük számba, akkor is látható, hogy 11 meglévő tárgyra 2 olyan jut, amelyet ma már nem vehetünk kézbe. Ez több mint 15%-os veszteség. Ennek ellensúlyozásaként, pozitívként említhetjük, hogy a jelenleg is a gyűjteményben őrzött darabok komoly történeti és művészi értékkel bírnak, s koruknak megfelelő, sőt esetenként – a közgyűjteményi tárolásnak köszönhetően – annál jobb állapotban vannak. Ezt támasztják alá az amsterdami Schulman aukciósház többször idézett 1913 októberi árverési katalógusának utalásai, amelyek némelyik darabot már 90 évvel ezelőtt is ritkaságként határozták meg.⁷⁰

Végezetül emlékezzünk meg arról az emberről – egykori kollégáról – akinek elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy az ismertetett műtárgyak ma a Hadtörténelmi Múzeum Numizmatikai Gyűjteményében lehetnek. Dr. Karny Rezső (1876–1958) m. kir. pénzügyi számvivősségi főtanácsos, a M. kir. Hadtörténelmi Múzeum éremtárának gyűjteményvezetője önkéntes munkatársként (könyvtárrendezőként) 1924-ben kezdte hadimúzeumi pályafutását. 1925-től az Országos Magyar Hadimúzeum Egyesület Számvizsgáló Bizottságának előadója, 1927-től a Hadimúzeumi Lapok segédszerkesztője, 1922-től haláláig a Magyar Numizmatikai Társulat tagja volt. Lelkiismeretes gyűjteményi munkája mellett írásai jelentek meg az 1848–1849-es szabadságharc emlékérméről és kiténtetéseiről, illetve az első világháború gúnyérmeiről.⁷¹ A fent bemutatott éremanyag módszeres begyűjtése is azon elgondolás megvalósításának egyik fontos állomása volt, amelyről Karny így írt 1926-ban: „a gyűjtemény további kiegészítése és rendszeres fejlesztése egyik főcélja a múzeumnak.”⁷²

⁷⁰ Pax in Nummis 199., 237. o.

⁷¹ Bodó–Viga, 449–450. o.; HL Legfelsőbb elhatározások I. 41. 1940. 73. doboz, 447. lap.

⁷² Karny Rezső: A Magyar Kir. Hadtörténelmi Múzeum éremtára. *Numizmatikai Közlöny*, XXV. évf. 1926. 200. o.